



УДК 346.62

Н. Пацурія,кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**І. Войцеховська,**студентка магістратури
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СТРАХУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ РИЗИКІВ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ В СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Здійснення підприємницької діяльності нерозривно пов'язано з ризиком. Незалежно від сфери виробництва товарів, надання послуг чи виконання робіт, незалежно від організаційно-правової форми чи будь-яких інших обставин, діяльність суб'єктів господарювання завжди є і буде ризиковою. З урахуванням того, що діяльність суб'єктів підприємництва існує в умовах потенційної ймовірності настання втрат та загрози виникнення інших негативних економічних наслідків, особливої уваги потребує такий механізм мінімізації можливих ризиків, як страхування.

Страхування підприємницьких ризиків є надзвичайно важливим для суб'єктів господарювання, адже його основною метою є налагодження та стабілізація господарської діяльності шляхом повної або часткової компенсації понесених втрат. Слід зазначити, що в чинному законодавстві відсутнє спеціальне регулювання даного виду страхування. Визначені нормами Цивільного кодексу України та Законом України «Про страхування» майнове страхування та страхування відповідальності не здатні охопити всі випадки, які виникають при настанні підприємницьких ризиків. Саме тому страхування підприємницьких ризиків не можна обмежувати існуючими видами страхування, а слід забезпечити йому окреме нормативне регулювання.

В науковій літературі це питання досліджено недостатньо. В працях В.Ю. Абрамова, Д.О. Барикіна, Д.І. Меєра, А.І. Худякова, І.Б. Чайкіна ті інших страхування підприємницьких ризиків розглядалось побічно, що не дозволяє визначити його особливості у системі інших страхових відносин. Ґрунтовними є дослідження російських вчених: Н.О. Антонової, І.О. Волкової, С.В. Жучкова, О.Г. Савіна, М.І. Чаава, які присвятили даному питанню свої дисерта-

ційні роботи. Однак вказані науковці розглядали страхування підприємницьких ризиків як різновид майнового страхування. В українській правовій доктрині проблема виділення страхування підприємницьких ризиків як окремого виду страхування була висвітлена в дисертації Е.П. Стася.

В умовах економічної кризи, яка впливає на ризиковість ведення бізнесу, розуміння страхування як засобу забезпечення правового порядку в сфері господарювання та визначення поняття страхування підприємницьких ризиків, встановлення причин його необхідності вбачається вкрай актуальними. Саме тому метою даної статті є дослідження особливостей страхування підприємницьких ризиків та обґрунтування необхідності його виокремлення в окремий вид страхування.

Значення страхування важко переоцінити, адже необхідність у страхуванні буде існувати завжди, так само як і загрози понесення майнових збитків завжди існують у підприємницькій діяльності. З метою запобігання ризикам суб'єкти господарювання вдаються до різних способів, так, наприклад, можна обрати менш ризиковий вид своєї діяльності, який, як правило, є менш прибутковим. Однак у разі настання втрат чи інших негативних економічних наслідків для суб'єкта господарювання виникає необхідність в їх компенсації, що і є основною метою страхування.

Цікавими видаються думки економістів з приводу оцінки значимості страхування. Зокрема А.Я. Антонович вказував, що завдання страхування полягає в тому, щоб фізично зруйноване майно перетворити на економічно неруйнівне, зробити неруйвную капітальну цінність, не зважаючи на руйнівний характер її фізичних властивостей [2, с. 652–653].

В.К. Райхер, розкриваючи особливе значення страхування для суспільства, звернув





увагу на відмінність двох засобів боротьби зі стихійними лихами та відповідними заходами: «Одні з них направлені на те, щоб попереджати стихійні лиха, не допускати самого виникнення їх». Автор підкреслює, що все це – превентивні (попереджувальні) заходи. З іншого боку, на випадок, коли стихійне лихо вже виникло, необхідно мати засоби для його якнайшвидшої ліквідації, зменшення його шкідливості. Така боротьба називається репресивною. Однак поряд з безпосередньою боротьбою зі стихійними лихами, поряд з «превенцією» і «репресією» виникає потреба також відновлювати в тому чи іншому вигляді завдані цими лихами господарські втрати, для чого, у свою чергу, необхідно мати відповідні ресурси [8, с. 61]. Звичайно, здійснюючи господарську діяльність, суб'єкт господарювання має вживати всі необхідні заходи для попередження настання негативних наслідків, однак коли такі наслідки вже виникли саме страхування виступає ефективним механізмом забезпечення стабільності діяльності та отримання прибутку підприємством.

У зв'язку з цим постає питання про те, що ж таке страхування підприємницьких ризиків, чи можна виділити його в окремий вид страхування. Страхування підприємницьких ризиків, як і власне поняття підприємницького ризику, можна розглядати у двох розуміннях: широкому і вузькому. Широкий підхід охоплює собою страхування від усіх ризиків, які можуть завдати шкоди та втрат суб'єкту господарювання у своїй діяльності. Відповідно, види втрат у підприємницькій діяльності можуть бути найрізноманітнішими. Матеріальні виявляються в непередбачених підприємницьким проектом додаткових витратах або прямих втратах устаткування, майна, продукції, сировини, енергії тощо. Трудові – це втрати робочого часу, викликані випадковими, непередбаченими обставинами. Фінансові – це прямий грошовий збиток, пов'язаний з непередбаченими платежами, виплатою штрафів, сплатою додаткових податків, втратою коштів і цінних паперів. Спеціальні види втрат проявляються у вигляді нанесення шкоди здоров'ю та життю людей, навколишньому середовищу, престижу підприємця, а також внаслідок інших несприятливих соціальних і морально-психологічних наслідків. Цим ризикам відповідають різноманітні види страхування: від страхування будівельно-монтажних робіт – до страхування фінансових ризиків [9, с. 17].

З цього погляду страхування підприємницьких ризиків пов'язано з великою кількістю ризиків, які супроводжують підприємницьку діяльність. Відповідно, їх мо-

жуть покривати різні види страхування, що об'єднують сукупності ризиків у класи за тими або іншими ознаками класифікації, а саме: морське страхування; різні види страхування майна юридичних осіб; страхування від втрати прибутку внаслідок призупинення виробництва або комерційної діяльності (непрямі збитки); страхування відповідальності товаровиробника; страхування професійної відповідальності; страхування продукції підприємства; страхування недопоставки і недопродажу продукції; страхування кредитів (страхування неповернення кредиту, відповідальності позичальника); страхування від невиконання фінансових зобов'язань; страхування технічних ризиків (будівельно-монтажних, експлуатаційних, ризиків нової техніки і технологій); страхування працівників підприємств від розкрадань і розтрат; страхування інвестицій; страхування від втрат, пов'язаних з непередбаченим призупиненням виробничого або торговельного процесу (шомаж); страхування працівників підприємства від нещасного випадку, а також страхування низки інших ризиків, що супроводжують підприємницьку діяльність [7, с. 311–312].

Проте страхування підприємницьких ризиків має і власне вузьке значення. Такий підхід можна побачити шляхом розмежування втрат, які зазнає суб'єкт господарювання виключно у зв'язку із здійснюваною ним діяльністю та втрат, які безпосередньо не пов'язані з такою діяльністю. Так, наприклад, знищення будівлі підприємця у результаті ураження блискавкою чи поєні [9, с. 17] охоплюється майновим страхуванням у підприємницькій діяльності, а пошкодження устаткування працівником під час виготовлення ним певного товару – страхуванням підприємницького ризику. Підтвердження такому підходу можна знайти в економічній літературі, де страхування підприємницької діяльності у промисловості та аграрній сфері включає «страхування майна (основних та оборотних фондів)» та «особисте страхування працівників підприємств, пов'язаних з виконанням трудових обов'язків і соціальним захистом» [3, с. 287].

Так, особисте страхування може виникати як у зв'язку із заподіянням шкоди працівнику виробничими факторами, так і втратою ним працездатності з певних незалежних від цього причин, що передбачає використання у сфері підприємницької діяльності встановленого законом виду страхування. Що ж стосується знищення майна, то воно відбувається в процесі та у безпосередньому зв'язку із здійсненням



підприємницької діяльності, саме тому в такому випадку можна говорити про страхування підприємницького ризику у власному розумінні.

Таким чином, вузький підхід пов'язує страхування підприємницьких ризиків виключно із страхуванням від настання економічно несприятливих наслідків для суб'єкта господарювання в процесі його діяльності, а широкий підхід включає в себе всі інші види страхування в сфері здійснення підприємницької діяльності.

Визначення особливостей страхування підприємницьких ризиків в Україні викликає особливі труднощі, які виникають у зв'язку з відсутністю положень в чинному законодавстві норм, присвячених даному виду страхування.

На підставі статті 980 Цивільного кодексу України можна зробити висновок про існування трьох видів страхування:

- особистого, що полягає у страхуванні майнових інтересів, пов'язаних із життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням;
- майнового, що полягає у страхуванні майнових інтересів, пов'язаних із володінням, користуванням і розпорядженням майном;
- страхування відповідальності, що полягає у страхуванні майнових інтересів, пов'язаних із відшкодуванням шкоди, завданої страхувальником.

Таким чином, законодавець не визнає страхування підприємницьких ризиків окремим видом страхування. Однак на підставі проведеного аналізу втрат, які виникають під час здійснення підприємницької діяльності, можна стверджувати, що страхування підприємницьких ризиків виходять за межі майнового страхування та страхування відповідальності.

Зокрема, страхування підприємницьких ризиків може далеко виходити за межі володінням, користуванням і розпорядженням майном [9, с. 22]. Як зазначає О.А. Кабишев, ціна товару є однією з найбільш важливих умов угоди і вона в цьому випадку фіксується настільки точно, наскільки це можливо. Однак під час поставок в кредит за тривалий період з моменту узгодження ціни до її платежу можуть наступити значні зміни в ринкових цінах, що може завдати шкоди покупцеві або продавцеві (що трапляється частіше через загальні тенденції до підвищення цін на товари) [6]. В такому випадку суб'єкт підприємництва не втрачає кошти, які мають бути сплачені йому контрагентом, однак відповідні зміни можуть означати невігідність умов продажу.

Також на відмінність майнового страхування та страхування підприємницьких ризиків вказує Д.О. Барикін в своїй дисертації. Як зазначає автор, відповідно до законодавства Російської Федерації страхування підприємницького ризику є різновидом майнового страхування, тому правове регулювання страхування підприємницького ризику підпорядковується загальним правилам про майнове страхування. Однак він погоджується, що в законі виділені також і спеціальні, притаманні лише даному виду страхування норми [4], які суттєво відрізняють його від інших видів страхування. На підтвердження цьому Д.О. Барикін наводить практику розроблення страховими організаціями стандартних правил страхування, а також типових полісів страхування з окремих різновидів страхових підприємницьких ризиків.

В.Д. Базилевич в своєму підручнику також наводить практичний аспект виокремлення страхування підприємницьких ризиків в окремий вид страхування в Україні. Так, у разі здійснення «страхування підприємницьких ризиків, зокрема від перерв у виробництві, укладається договір страхування, окремий від страхування майна підприємства» [3, с. 284].

В Цивільному Кодексі Російської Федерації страхування підприємницьких ризиків визначено окремим різновидом майнового страхування. Відповідно до ч. 2 ст. 929 ЦК РФ за договором майнового страхування може бути застраховано такий майновий інтерес, як ризик збитків від підприємницької діяльності через порушення своїх зобов'язань контрагентами підприємця або зміни умов цієї діяльності через певні обставини, що не залежать від підприємця, зокрема, ризик неотримання очікуваних доходів – підприємницький ризик [1].

Як зазначає І.О. Волкова, не дивлячись на наявність деяких загальних страхових подій і їх наслідків, від яких проводиться страхування фінансових і підприємницьких ризиків у відповідності до вказаних нормативних актів, у них існують певні відмінності:

- 1) за нормами ЦК РФ можуть бути застраховані збитки, які є наслідком страхових подій, що виходять за межі сфери безпосередньої підприємницької або іншої діяльності підприємця. Насправді ж багато страхових ризиків мають внутрішню природу, що закладена в самому процесі підприємницької діяльності. Наприклад, зупинка виробництва, що відбулася через аварію внаслідок прихованих дефектів у технологічному обладнанні або потрапляння сторонніх шкідливих речовин, пред-



метів, результатом якої з'явилися неодержаний частка прибутку і непокрита поточні витрати;

2) страхування підприємницьких ризиків, виходячи з його змісту, наданого в ч. 2 ст. 929, ст. 933 ЦК РФ, не включає відшкодування втрати доходів фізичних осіб, які не є підприємцями, в результаті їх безробіття, а також збитків у зв'язку з втратою грошей, що зберігалися в банках, відсотків по ним або судовими витратами, так як все це не вписується в поняття «страхування підприємницьких ризиків» [5, с. 33].

Отже, І.О. Волкова підтримує позицію про те, що страхування підприємницьких ризиків – це страхування внутрішніх ризиків суб'єкта господарювання, інші ж ризики, які виникають поза внутрішньою діяльністю такого суб'єкта, не є підприємницькими і, відповідно, не є об'єктом страхування підприємницьких ризиків.

Не можна обмежувати страхування підприємницьких ризиків страхуванням відповідальності. Дійсно, відповідальність підприємця перед третіми особами може ставати предметом страхування. Однак у випадках, коли заходи відповідальності, особливо у сфері податкових правопорушень, штрафних санкцій у господарсько-виробничих та природоохоронних правовідносинах можуть нести загрозу платоспроможності підприємця [9, с. 23], то така відповідальність стає об'єктом страхування підприємницьких ризиків у широкому значенні цього поняття.

На підставі зазначеного можна дійти висновку, що чинне законодавство є недостатнім у частині регулювання видів страхування, оскільки передбачає можливість укладання договорів лише особистого, майнового страхування та страхування відповідальності. Така позиція законодавця не відображає специфіку відносин, які виникають у зв'язку із страхуванням підприємницького ризику, призводить до його отождолення з іншими видами страхування, зокрема з майновим.

У зв'язку з чим видається необхідним внести зміни до ст. 980 ЦК України та ст. 4 Закону України «Про страхування». Так, зазначені нормативні акти слід доповнити ч. 4 наступного змісту: «4) ризиком настання економічних втрат чи інших негативних наслідків під час організації та здійснення підприємницької діяльності (страхування підприємницьких ризиків)». Окрім того, нормами Господарського кодексу України має бути комплексно врегульований даний вид страхування із зазначенням його об'єкту. Також на законодавчому рівні мають бути визначені особливості укладання

договору страхування підприємницьких ризиків, умови його виконання, підстави недійсності тощо.

Слід наголосити на тому, що підприємницька діяльність є досить ризиковою. Суб'єкти підприємництва мають усвідомлювати можливість понесення збитків. Саме тому важливим завданням під час здійснення такої діяльності є вжиття заходів щодо попередження та мінімізації ризиків. Однак варто пам'ятати, що повністю уникнути ризиків у такій діяльності неможливо. Ймовірність настання негативних наслідків у вигляді заподіяння шкоди або понесення втрат суб'єктом господарювання існує завжди. Відповідно, стає очевидним, що ефективним механізмом захисту майнових та немайнових інтересів суб'єкта господарювання у разі заподіяння їм шкоди виступає страхування.

Страхування підприємницьких ризиків слід розглядати у широкому та вузькому розумінні. Вузький підхід передбачає страхування від ймовірних економічних втрат суб'єкта господарювання, пов'язуючи їх виключно з процесом здійснення підприємницької діяльності, а широкий підхід включає страхування також від інших ризиків, що безпосередньо пов'язані із такою діяльністю. Широкий підхід є комплексним і охоплює всі ризики, що виникають прямо чи опосередковано в процесі здійснення підприємницької діяльності, відповідно, не може бути вичерпаний майновим страхуванням чи страхуванням відповідальності.

Так, аналіз даного виду страхування показує, що страхування підприємницьких ризиків є одним із найскладніших видів страхування, але за належного нормативного регулювання може стати одним із найперспективніших, що обумовлено ризиковим характером підприємницької діяльності.

Ключові слова: підприємницька діяльність, ризики, підприємницькі ризики, страхування, страхування підприємницьких ризиків.

Статтю присвячено проблемам визначення страхування підприємницьких ризиків. Розглянуто різні існуючі наукові підходи, виявлені їх переваги та недоліки. Проаналізовано чинне законодавство з даного питання та запропоновані шляхи його модернізації. Обґрунтована доцільність страхування у сфері підприємницької діяльності.

Стаття посвячена проблемам определения страхования. Рассмотрены различные существующие научные подходы, вы-





явлены их преимущества и недостатки. Проанализировано действующее законодательство по данному вопросу и предложены пути его модернизации. Обоснована целесообразность страхования в сфере предпринимательской деятельности.

The article deals with the problems of business risks insurance. It studies different current scientific approaches, identifies their advantages and disadvantages. The article analyzes current legislation in this field and offers the ways of its modernization. It proves the advisability of entrepreneurial activity insurance.

Література

1. Гражданский кодекс Российской Федерации : принят ГД ФС РФ 21.10.1994 г. // Собрание законодательства РФ от 05.12.1994 г. – № 32. – Ст. 3301.

2. Антонович А.Я. Курс политэкономии / А.Я. Антонович. – Киев : Унив. Тип, 1886. – 660 с.

3. Базилевич В.Д. Страхування : підручник / за ред. В.Д. Базилевича. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.

4. Барыкин Д.А. Страхование предпринимательских рисков : Правовой аспект : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 г. / Д.А. Барыкин. – Санкт-Петербург, 2002 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/strakhovanie-predprinimatelskikh-riskov-pravovoi-aspekt>.

5. Волкова И.А. Страхование предпринимательского риска в гражданском праве России : монография / И.А. Волкова. – Волгоград : ВолГУ, 2006. – 146 с.

6. Кабышев О.А. Предпринимательский риск: правовые вопросы : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. юридических наук : 12.00.03 н. / О.А. Кабышев. – М., 1996. – 27 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=24642>.

7. Машина Н.І. Міжнародне страхування : навчальний посібник / за ред. Н.І. Машина – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 504 с.

8. Савин А.Г. Страхование рисков предпринимательской деятельности: гражданско-правовое регулирование : дис. канд. : 12.00.03 / Савин Алексей Григорьевич – Волгоград, 2012. – 160 с.

9. Стась Е.П. Господарсько-правове забезпечення страхування підприємницьких ризиків : дис. кандидата юридичних наук : 12.00.04 / Стась Едуард Павлович. – Одеса, 2012. – 201 с.

УДК 346.2

В. Петрина,

кандидат юридичних наук, професор кафедри господарсько-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права і психології
Національної академії внутрішніх справ

**ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТУ ТА СУБ'ЄКТІВ
УКРАЇНСЬКОГО КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА**

В процесі побудови в Україні ринкової економіки в її законодавстві почали вживатися такі нові (не відомі колись праву УРСР) терміни, як «корпоратизація», «корпоративні права», «корпоративне управління», «корпоративні відносини», «корпорація» та інші. Очевидно, що усі згадані терміни походили від одного кореня. Наявність у праві низки розвинутих країн, зокрема США, такої галузі, як «корпоративне право» («corporate law»), назва якої походить також від того самого кореня, вважаємо, надихнула низку українських правознавців на формування української

концепції корпоративного права як системи відповідних правових норм. Українському корпоративному праву була присвячена велика кількість праць українських правознавців, зокрема, В.В. Васильєвої, О.М. Вінник, Н.С. Глузь, А.В. Зеліско, О.Р. Кібенко, О.В. Кашиної, Н.Р. Кобецької, В.М. Кравчука, В.В. Луця, О.О. Мельник, І.Б. Саракун, І.А. Селіванової, І.В. Спасібо-Фатеевої та інших. Практично в усіх вищих навчальних закладах України, що готують юристів, було запроваджено навчальну дисципліну «Корпоративне право». Проте аналіз української юридичної літератури показує,

